

JOSEF MATUZ, *Das Kanzleiwesen Sultan Süleymans des Prächtigen* (Muhteşem Süleyman'ın Kañçılıyası).

Wiesbaden 1974 Franz Steiner Verlag GMBH. VIII+172 sah. ve XVI Levha.=Freiburger Islamstudien Band V.

Osmanlı diplomatik'i üzerinde yaptığı çalışmalarla tanınan yazar burada konuyu Sultan Süleyman'ın (Kanunî) orijinal vesikaları üzerinde yoğunlaştırarak, bunlar üzerinde bazı analizler yapıyor. Eser esas itibariyle bu dönemdeki Osmanlı kañçılıyasının yapısı ve çalışma usullerini aydınlatmağa yöneliktir.

Osmanlı kañçılıyası ilk zamanlarındaki basit kuruluşunu çabuk terketmiş ve Kanunî devrine gelmeden yüksek bir gelişim evresine ulaşmıştır (s. 18). İki yüzyıl içinde Osmanlı emirliğinin bir imparatorluk haline gelip, İber yarımadasından Hind adalarına kadar bütün dünya ile ilişkilere geçmesi, kañçılıya hizmetlerinin nicel ve nitel olarak gelişmesine neden olmuştur.

Yazar Divan-ı Hümayun üyelerini ve Divan-ı Hümayuna bağlı ofisleri sayıyor. Vardığı yargıya göre Sultan Süleyman (Kanunî) devrinde Divan-ı Hümayun ofislerinin manzumesi bir saray kañçılıyasından çok, bir devlet dairesinin özelliklerini taşıyordu (s. 20).

Kanunî devrinde Osmanlı kañçılıyasının en önemli memuru *Nişancıdır*. Yazar; nişancının görevleri, durumu ve dönemin nişancılarının biyografilerini verdikten sonra Divan-ı Hümayunun diğer önemli memuru *Reis'ül Küttab* hakkında bilgi veriyor (s. 33-44). Kanunî devrinde Reis'ül Küttablık en yüksek görevlerden değildi ve bu memur Divan-ı Hümayun üyesi sayılmazdı. Bu dönemde dış işlerini

yürütmek fonksiyonu da pek belirli değildi. Kanunî döneminde gelen R. K. ların biyografilerinden sonra Nişancı Kalemi (ofisi)nin yapısı personel ve görevleri naklediliyor.

Bundan sonra Defterdarların görevleri ve ofisin yapısı üzerindeki açıklamalara geçiliyor. Rumeli Defterdarı Rumeli kıtasının maliyesi ve hasları ile meşgul olur ve erkân-ı devletten (en yüksek rütbelilerden) sayılır. Yazar onun bütün imparatorluk maliyesi üzerinde birinci derecede söz sahibi olduğunu kabul ediyor (s. 58). Haleb Defterdarlığı ki (Arab vilayetlerinin maliyesi ile meşguldür) Kanunî devri sonlarında ihdas edilmiştir. Başdefterdarın makamında (ikametgâhda) kurulan ve malî mahkeme görevini gören divanın bu dönemde mevcut olduğuna dair bir delil yoktur. Defterdarlar bütün Osmanlı maliyesini yönetir ve malî meselelerle ilgili fermanların istihsaline yetkilidirler. (s. 59).

III. Bölümde Kaçılıryadaki işlerin, vesikaların hazırlanması sürecinin ve muamelâtın üzerinde duruluyor (s. 64-120). J. Matuz incelediği vesikaları Ahidnâmeler (bir anlaşma mahiyeti olanlar) nâme (normal nota'lar) ve hükümler (herhangi bir konudaki emirler) olarak tasnif etmiştir. Bunlar Divan-ı Hümayunda Mühimme defterlerine işlenip kaydedilirdi. Bu arada bu fermanların ulaşacağı yere nasıl gönderildiği veya verileceği konusu da açıklanıyor (s. 80-89). Vesikaların saklanma konusuna ise (89-91. sahifeler) arasında değiniliyor, ilk mahzen-i evrak Yedikule'de idi. Sonra At meydanı'nda saklanmıştır. Yazar, nâme (s. 93-101) hüküm (s. 101-114) lerin diplomatik yönden analizini yapıyor. 121-152. sahifeler arasında Kanunî dönemine ait 16 adet belgenin yayını (emansasyon) ve almanca çevirisi yapılmıştır. Bu belgelerin orijinallerinin fotokopileri de ekte yer alıyor. 46 yıl süren Kanunî döneminde takriben 2300 nâme kaleme alınmıştır. Bu dönem boyunca Osmanlı merkez kaçılıryasında kaleme alınan bütün hükm ve ahdnâme gibi vesikaların sayısını ise yaklaşık olarak 70.000 civarında hesaplıyor (s. 119). Bu sadece ahkâm-ı mühimme olup, ahkâm-ı şikâyet ve maliyyeye ilişkin belgelerle sayı 150.000 e ulaşmaktadır (s. 120). Böylece nişancı ve defterdarın ofisindeki sayıları 25'i bulan sekreter yılda ortalama 3400 adet (adam başına 136 tane) yazıyı kaleme almak zorundaydılar.

Dr. İLBER ORTAYLI